

ARTS

Memoràndum Manuel Rallo (Morella 1911 - Sabadell 1982)

Imma Fontanals

Encara ara, Rallo és un dels professors més recordat i estimat pels sabadellencs d'avui. Fou un enamorat de la serenor i del dibuix en les seves múltiples varietats: sobre paper amb el llapis o sobre planxa amb el burí. I tanmateix, pel que més se'l valora és per la seva tasca docent, ja que ha estat professor de dibuix en les principals escoles de la ciutat durant més de cinquanta anys.

Segurament no ha estat el més brillant d'entre aquells artistes plàstics que avui se'ns presenten agrupats sota el títol d'"artistes de postguerra", però tampoc falten motius per considerar-lo un dels més representatius i ortodoxes a l'hora d'oferir-nos una visió molt completa de la sensibilitat artística i cultural d'una ciutat de Sabadell, de la qual nosaltres ara en som hereus.

Amb l'exposició **Memoràndum MANUEL RALLO** (del 10 de març al 22 maig), el Museu d'Art de Sabadell vol descobrir a l'artista Rallo, valorar la seva importància i posar en relació els diversos elements que han intervingut en la seva obra plàstica i d'aquesta manera, aconseguir un retrat del Sabadell artístic que va des dels anys quaranta, en plena postguerra, fins als vuitanta.

En la dècada dels quaranta, Catalunya tenia greus problemes de supervivència, de fam i d'incerteses, que també afectaren al desenvolupament cultural i artístic de Sabadell. La coincidència amb els anys foscos de la Segona Guerra Mundial tampoc va ajudar. Amb tot, va quedar una joventut destrossada per la guerra. Una joventut oblidada en el seu propi drama personal, trencada i

assetjada que no tenia estudis acabats, ni beques, ni manera possible de poder-se obrir camí. "*La nostra guerra* –escriu Sebastià Gash- *va paralitzar les activitats artístiques...*" (1), i també a tot un país que a part de l'exili, la mort, i el silenci, tenia dificultats per treballar. Rossend Lozano (2) constata una situació en què els vencedors de la Guerra Civil provocaren una tremenda repressió sobre la població, que s'estén a tots els àmbits de la vida, i que es nota, més encara en la cultura.

Calia però, sobreviure, segons les respectives situacions. Entre les ofertes artístiques possibles, la més segura era el treball en la reconstrucció d'esglésies (pintures murals, escultures, vitralls, etc), acomplir els encàrrecs de les noves autoritats vencedores (retrats, cartells, il·lustracions), organitzar exposicions anuals per vendre obra o, el silenci.

Tot plegat indica que la situació era complicada i difícil. Tant és així, que per sobreviure, Antoni Vila Arrufat (1939) i Modest de Casademunt (1940), pintaren el General Francisco Franco. També, el 1939, se li encarrega a Rallo la realització del cartell de Festa Major. De fet no havia de ser fàcil, ja que acabava d'arribar del front on havia viscut el paroxisme de la Batalla de l'Ebre (3). I tanmateix, la premsa local del règim, juntament amb els responsables de l'Ajuntament, s'esforçaven en donar un aire de normalitat a la vida ciutadana davant l'escàs moviment cultural. Si observem el cartell (4), no manca la inscripció "Año de la victoria" i les tres banderes: l'espanyola, la falangista i la del requeté, pintat tot plegat amb els colors oficials (vermell, groc i negre). Però, d'altra banda, l'autor fa ressaltar l'escut de Sabadell amb la tradicional ceba, les quatre barres catalanes, el Santuari de la Salut, el pont de la Salut, i les xemeneies dels vapors com a símbols del Sabadell fabril, catalanista i lliberal. El més sorprenent, és que no va fer referència a l'àliga imperial, sinó que un colom -imatge de la pau- és el protagonista de subjectar amb el bec la cinta anunciadora dels dies de la Festa Major.

Pràcticament no va existir art franquista a Sabadell. No hi havia una normativa oficial a seguir per l'art del nou règim i les poques obres compromeses amb la ideologia dels vencedors, eren encàrrecs molt concrets de cercles institucionals. Nogensmenys, Manuel Rallo va optar per separar l'art de la política. En lloc de decantar-se cap a la part extravertida de l'art (participar en tertúlies, formar part de cenacles o exposicions), va optar pel treball d'investigació a través de l'estudi constant de tècniques, artistes o filòsofs, reclòs en la intimitat del seu estudi. Pel seu caràcter introvertit i per la seva situació familiar va decidir ser professor d'art per transmetre il·lusió i coratge a la joventut d'aquells anys incerts. En canvi, com artista professional, treballà bàsicament en el camp de la il·lustració. Aclarit això, no ens ha de sorprendre que Manuel Rallo tan sols presentés dues exposicions individuals en tota la seva carrera, molt separades en el temps. Una de pintura a Morella en el 1946 i l'altra de dibuixos, a Sabadell el 1972.

L'incessant anhel d'aprendre, va convertir Manuel Rallo en un mestre exemplar. Tenia un coneixement profund de quasi totes les tècniques i li agradava

endinsar-se en la filosofia de l'art. El seu exemple i el seu mestratge efectiu i generós, fou decisiu per a la formació de dues generacions de sabadellencs. Per les seves aules passaren centenars d'alumnes, alguns dels quals, han esdevingut artistes coneguts. És el cas de Josep Maria Ballester, Ramon Balart i Marfany, Josep Boix i Filella, Joaquim Busquets i Gruart, Ramon M. Clapés i Vila, Josep Comes i Busquets, Ferran Martí i Teixidor, Josep Maria Olivé i Cabassa i, Jordi Roca i Tubau. Jaume Mercadé Vergés el descriu com un magnífic pedagog, ...*"doncs tenia la virtut de no influenciar ni imposar la seva personalitat ni estil a l'alumnat. Al contrari, tenia la saviesa i els extensos coneixements per descobrir, perfeccionar i enaltir la pròpia personalitat i estil del deixeble... La seva paraula pausada, lenta, desenrotllava però, uns pensaments densos, profunds, d'una humanitat extraordinària, d'una cultura artística tan rica, exuberant i apassionada que desbordava de la seva diminuta figura..."* (5). Company d'artistes, professors, directors d'escola i alumnes, tots ells destaquen de la seva personalitat: la prudència, la saviesa, la tolerància i el rigor.

Estimulat per la lectura, a Rallo li interessava la filosofia de l'art. En les seves classes s'aprenia dibuix, perspectiva, teoria del color, anatomia, però també es parlava de Lev N. Tolstoy, Hippolyte Taine, Gudalio Paniagua Pajares i Heinrich Wölfflin entre d'altres. Al igual que Hippolyte Taine, Manuel Rallo defensava la hipòtesi de la influència que exerceix l'ambient i l'època en la formació de la naturalesa humana, de la mateixa manera que desaprovava l'excessiva centralització de la cultura tal com s'havia manifestat diverses vegades en la França de l'Antic Règim, durant la República o l'Imperi. Rallo considera l'artista no com un element aïllat, sinó que forma part d'un tot anomenat societat i que la seva particularitat, determinada per factors psicològics i existencials, és tan sols una versió individual d'aquesta totalitat. També propugnava el rigor en l'art. Per Rallo, l'art és fruit de l'estudi i del treball constant. No creia en la inspiració. Evidentment simpatitzava amb totes les formes d'art i tendències, ja que les considerava manifestacions diferents del mateix esperit humà. Davant d'aquest ampli ventall, Manuel Rallo pintor, optà per la solució més clàssica: un naturalisme acadèmic. La gramàtica artística més consolidada. Aquest era un camí tan digne com qualsevol altre, tot i que al segle XX hi havia la tàcita convenció que calia seguir una via trencadora si es volia merèixer algun relleu per part de la crítica, convenció que a Rallo no l'interessava especialment.

Altrament derivat dels escrits crítics de Paniagua Pajares, Rallo també estava en desacord en la rígida concepció que tenia H.Wölfflin d'interpretar la història de l'art.

Degut a la tasca docent, la seva obra pictòrica és poc extensa però igualment interessant. Manuel Rallo forma part d'aquells artistes en els qui s'hi apleguen influències de moltes tendències de finals del segle XIX i principis del XX, marcat però, pels valors que havia deixat l'academicisme i les tècniques impressionistes pròpies de l'ambient artístic sabadellenc heretat pels seus mestres. No estem doncs, davant d'una ruptura estètica, sinó d'una presa de posició estètica. Andreu Castells Peig, en el seu llibre *L'art sabadellenc*, el relaciona amb els "nostàlgics neo-evolucionistes juntament amb Joan Maurí Espadaler i Lluís Molins de Mur. Per camins diversos, tots tres formaven part del sector més inquiet no adscrit a l'Avantguarda, caracteritzats pel seu rebuig al mediterranisme de receptari i al tradicionalisme barroquitzant .

En l'obra de Rallo, els temes més freqüents són els retrats, escenes religioses i els paisatges. Així ho podem comprovar en la seva primera exposició de pintura individual efectuada a Morella el 1946 (6). Allí va presentar quinze quadres i, entre ells, el de la seva esposa, el retrat de *Sara Busquets*, el de *l'home consultant escriptures* (el notari), i un *autoretrat*, els podem veure en la mostra del Museu d'Art de Sabadell. El seu treball va ser molt elogiat per la crítica de

Morella. Sortosament, l'èxit assolit en l'exposició li va reportar tres encàrrecs importants, *Les bodes de Canàa*, per a l'església de Morella; i per a Sabadell l'*Al·legoria del Treball*, per a la casa de Joan Alavedra, i l'*Elaboració de la llana*, pel despatx de Joaquim Pons. A tothora la seva pintura és d'una bellesa serena i si aprofundim, ens adonem que el que més ens crida l'atenció dels seus olis, no és la lluita amb el color o la llum com els impressionistes. Rallo no és un pintor colorista o lluminós, sinó il·luminat; un assedegat d'ànima i la força dels seus retrats rau en altres valors, en deixar els seus models com vivint en un món propi, aïllats i tranquils, que els eleva. *"No és solament el que l'ull veu el que s'ha de traduir sobre el llenç o el paper -deia Manuel Rallo-; si així fos, seria un calc de la realitat mancat de tot interès"*.

El 1972, la galeria Gabher de Sabadell (7) va presentar la segona i última exposició individual on es mostrava una interessant col·lecció de dibuixos. Aquesta exposició també va tenir molt èxit (8). Eren dibuixos de paisatges i figures, en els quals ressaltaven els estudis de l'expressió humana, carregats de vida i d'anàlisi psicològic. Rallo retrata la figura de dins cap a fora, com si fos el reflex d'una manera de pensar i viure.

A part d'aquestes dues exposicions individuals, també va participar en diverses exposicions col·lectives i el 1955, obtingué menció honorífica en el *II Salon Bienal de Bellas Artes de Sabadell*, corroborant així, el reconeixement de l'ambient artístic sabadellenc.

Cal fer esment també, de la seva voluntat de participació. Manuel Rallo va ser un home implicat i arrelat a Sabadell. No n'hi havia prou en ser un jo artista, o un mestre posat al servei dels altres, també cercava la construcció d'un nosaltres, de mostrar afinitats amb altres persones i de formar part del conjunt de la societat civil de la ciutat. En aquest sentit, cal citar la seva participació en la construcció

de "pessebres" per a algunes entitats i la creació de dibuixos pel Centre d'Esports Sabadell. Aleshores el futbol vivia un dels moments més eufòrics, quan el Sabadell va pujar per primera vegada a primera divisió durant la temporada 1942-1943, i l'equip necessitava dels esforços de tots per poder tirar-lo endavant durant les temporades següents. D'altra banda, també hem d'assenyalar la seva aportació al món del teatre. El gener de 1956, Rallo va dissenyar una col·lecció de sis cartells destinats a difondre la necessitat de construir un teatre nou per acollir la tasca lúdica i formativa que Joventut de la Faràndula estava realitzant pels infants. Els cartells s'enllaçaven entre sí, de forma quasi cinematogràfica, a través d'unes llegendes que convidaven a la subscripció d'accions per aconseguir el capital necessari. A partir d'aquell moment, el protagonista dels cartells creat per Rallo, va esdevenir popular i es convertí en la mascota de la Faràndula (9). De la mateixa manera, el 1960, un grup de joves entusiastes de l'astronomia acabaven de fundar l'Agrupació Astronòmica de Sabadell, i Manuel Rallo hi va participar amb el dibuix del primer logo de la nova entitat. Un altre aspecte que cal esmentar, i que ens ajuda a perfilar la figura de Rallo com a home-artista implicat, és el fet d'haver estat nomenat Membre Honorari del Departament d'Art de les Agrupacions Professionals Narcís Giral, per la seva col·laboració en jurats, curssets, activitats plàstiques i conferències.

Com artista, la seva producció es completa amb les pintures murals, tècnica que també va dominar i per la qual va ser reconegut. La inclinació cap aquest tipus d'obra ja li venia de lluny, de quan va iniciar-se com a pintor de parets i decorador. Cap a les dècades dels cinquanta i els seixanta, Manuel Rallo coincideix amb la gran embranzida que pren la pintura religiosa al finalitzar la restauració de moltes esglésies. Les seves obres el van conduir a fer composicions com les de l'altar de Sant Josep i el de la Verge de Vallivana per a la parròquia de Sant Vicenç de la Creu Alta de Sabadell. El primer altar fou inaugurat el dia de Sant Josep de 1958 i ocupa l'última capella esquerra abans del creuer. És fàcil d'entendre que Miquel Martí Adell, president de la Secció de Sabadell de la Colònia Morellanocatalana, juntament amb Mn. Josep de Plandolit, convinguessin que l'altre altar dedicat a la Mare de Déu de Vallivana fos encarregat també a Manuel Rallo, que malgrat viure a Sabadell, la seva relació amb Morella era constant: col·laborava en la creació de cartells per a les populars festes Sexennals, en revistes, i també mantenia contacte amb artistes com Amela, Antonio Blasco Cruella, Boix, Manuel González Martí, Granel i Milian. L'altar va ser inaugurat el 1959, pel bisbe morellà de Solsona, Enrique Vicente Tarancón, assistit per sacerdots morellans. Així mateix, va treballar per l'altar de la Verge de Montserrat, a Granera (1948), l'església de Sant Llorenç Savall (1953-54), el Santuari de Vallivana de Morella (1958), pel convent de monges de Palau de Plegamans, i va pintar també, just abans de morir, l'altar de l'església parroquial de Santa Maria de Barberà (1982) acompanyat pel seu deixeble i artista Josep Boix i Filella.

Donat el gruix d'encàrrecs sacres, identifiquen la majoria de les obres murals de Rallo amb el tema religiós, però també va pintar temes laics i civils, que, potser per la manera com estan tractats, són més personals. La seva trajectòria el portà a realitzar pintures a l'Ajuntament de Palau de Plegamans, i a Sabadell, com ara: *L'al·legoria del treball* per la casa de Joan Alavedra; una pintura pel despatx d'Alfons Prats; quatre obres al Bar Soley (1958) i el mural sobre *el procés de la producció llanera* (1945) al despatx de Josep M. Pont i Sans (10).

Manuel Rallo arribà a la maduresa artística lentament, empès per la seva experiència i disciplina. El 1982 la premsa local es feu ressò de la seva mort en un unànime reconeixement. Des d'aleshores fins avui, moltes persones i col·lectius han volgut treballar per treure de l'oblit Manuel Rallo. Són dignes de recordar els articles de Josep Ache, Josep M. Barrachina, Jaume Mercadé, Josep-Miquel

Sanmiquel, Ricard Simó i Bach, Rosa Ten, o el discurs de Jordi Roca i Tubau al XVIIè Sopar de l'artista (11), però sens dubte les paraules de Mn. Geis són concloents: *"...jo no em sento crític de les arts plàstiques, però deixeu-me dir que tenia Manuel Rallo -i continuo tenint-lo- per un artista de gran categoria"* (12).

- (1) Castells Peig, Andreu, *L'art sabadellenc*. Sabadell, Edicions Riutort, 1961, p. 748.
- (2) Lozano, Rossend, *Entre la continuïtat i el trencament. Art a Sabadell 1939-1959*. Museu d'Art de Sabadell, 30 de novembre de 1999 - 2 de juliol de 2000, p. 32.
- (3) Manuel Rallo va formar part de la Batalla de l'Ebre però no a primera fila del front. Per la seva habilitat amb el dibuix se'l destinà a tasques cartogràfiques.
- (4) Veure Immaculada Julián, "Història del cartell - Breu introducció a la història del cartell", al catàleg de l'exposició organitzada pel MAS del 3 de setembre al 9 de novembre de 2003, *1905-1939 La festa anunciada. Cartells de la Festa Major de Sabadell*. Sabadell, Museu d'Art de Sabadell, pp. 21 i 100.
- (5) Mercadé, Jaume, "Manuel Rallo Bono (Morella-1911-Sabadell 27.11.1982)", *Fi-nestra d'Agrupació Narcís Giral*, Sabadell, febrer 1983.
- (6) Milián Boix, Manuel, "Exposició morellana", Revista quincenal Vallivana, òrgano de les fiestas sexenales de Morella. Morella, diciembre de 1946, Núm. Último, pp. 464-466
- (7) La Galeria Gabher estava al carrer Gurra, 21 de Sabadell i els dibuixos de Manuel Rallo van ser exposats del 4 al 22 de novembre de 1972. Els propietaris d'aquesta galeria eren Jordi López Enrique, Joan Pujol i Ferran Baldrich. Jaume Mercadé i Vergés era el director artístic, responsable d'organitzar les exposicions.
- (8) Veure "Gabher: M.Rallo", *Diario de Sabadell*, 10 de novembre 1972, p.6. i *Diario de Sabadell*, 23 de novembre 1972.
- (9) Rallo, aconsellat pel seu deixeble i faranduler Ramon Clapés, va imaginar la mascota com un personatge de teatre, a mig camí entre el "Pepet Grill" de Walt Disney i el "Mr. Scrooge" de Charles Dickens.
- (10) Les cinc últimes estan desaparegudes.
- (11) Jordi Roca i Tubau: *Homenatge pòstum Manuel Rallo*. Discurs al XVIIè Sopar de l'Artista a Sabadell, 22.10.2004.
- (12) Geis, Mossèn Camil, *Els que he trobat pel camí*, editorial AUSA, Sabadell, 1986, p.335.